

Pomník Mistra Jana Husa stoletý

Marie FOLTÝNOVÁ

ANOTACE: Patrně největším a nejznámějším pomníkem Mistra Jana Husa je monumentální sochařské a architektonické dílo na Staroměstském náměstí. Od prvotního impulsu v roce 1889 k výsledné realizaci uběhlo více než čtvrt století. Během té doby se změnily snad všechny původní predikce a historické okolnosti, které stály u zrodu úmyslu postavit pomník navzdory nevoli velké části politické reprezentace i správních úřadů. Úsilí jednotlivců, Spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa v Praze, mnoha vlasteneckých organizací i lidových projevů národního uvědomění a soudržnosti bylo nakonec korunováno úspěchem a směřovalo k celonárodnímu slavnostnímu odhalení monumentálního pomníku k pětistému výročí mistrovsky mučednické smrti v roce 1915. Bohužel plánovanou národní slavnost překazilo vyhlášení 1. světové války o rok dříve.¹ Uběhlo další století, pomník letos slaví sto let od svého dokončení, připomínáme si šestisté výročí upálení Mistra Jana Husa v Kostnici. Galerie hlavního města Prahy, která pomník v centru Prahy spravuje, dokončila k oběma významným výročím komplexní restaurování celého monumentu. Vlastnímu restaurování předcházely několikaletý průzkum, během kterého se podařilo dílo dokonale poznat a snad i zvolit ve spolupráci se zástupci památkové péče optimální restaurátorské postupy i konzervační péči.

Idea a založení Spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa v Praze

Myšlenka postavit v Praze pomník Mistru Janu Husovi, významnému českému náboženskému mysliteli a knězi, vysokoškolskému pedagogovi, reformátorovi a kazateli, se objevila náhle jako prudká reakce na zpočátku nevelký spor o Husovo jméno. 25. listopadu 1889 na českém zemském sněmu vystoupil mladočeský poslanec doktor Josef Šil s požadavkem věnovat jednu z dvaasedmdesáti votivních destiček, jimiž měla být lemována budova Muzea Království českého, jménu Mistra Jana Husa.² Návrh vyvolal bouřlivou diskusi a byl zástupci poslanců staročeské strany, české šlechty, představiteli katolické církve i strany Národních velkostatkářů velmi ostře zamítnut. Jejich představitelé sice ve svých projevech uznali Husovu mravní bezúhonnost a jeho literární zásluhy, nicméně z teologického hlediska pro ně zůstal Hus heretikem a kontroverzním propagátorem bludů a v dalším dějinném vývoji viděli ponejvíce dobu úpadku a rozkladu. Zdaleka největší dopad však měla až poslední řeč knížete Karla Schwarzenberga, která vyústila v prohlášení, že „... Husité ... bohužel zvrhli se brzy v bandu lupičů a žhářů!“, což okamžitě vyvolalo velmi prudkou reakci zástupců mladočeské strany. Tímto incidentem mezi českými poslanci začal spor o největší Husův pomník v Čechách. Staročeši se ve sporu od počátku snažili zaujmout neutrální stanovisko a obviňovali oba znepřátelené tábory, především mladočechy, a poznamenejme, že nikoliv bezdůvodně, z využívání Husova jména ke svým

politickým zájmům.³ Nicméně právě pro tento neurčitý postoj byli staročeši nařčeni z patolizalství a z politického taktizování a postupně přišli i o značnou část veřejné podpory, kritiku sklízeli dokonce z vlastních řad.

„Nechcete-li ani malou tabulku, přidejme my k tomu ještě veliký pomník, který po všechny věky bude hlásati, jak vděčný lid ctí památku svých husitských velikanů, bez nichž dnes by nebyl národem.“⁴

Další události nabraly velice rychlý spád. Hned 29. listopadu 1889 na jednání městské rady hlavního města Prahy na Staroměstské radnici vyzval Vojtěch Náprstek radu k rezoluci proti opomenutí Husova jména na budově muzea, jemuž pozemek na stavbu věnovala Praha.⁵ O den později advokát a zemský poslanec Jan Podlipný vyzval pražské radní na zasedání obecních starších, aby na Husovu počest byl postaven v Praze pomník, na jehož stavbu by město Praha věnovalo pozemek a přiměřený obnos. Téměř současně se objevují návrhy jednotlivců, skupin i celých spolků na uspořádání sbírek i individuálního vybírání příspěvků pro pomník, jímž by lidé vzdali Husovi trvalý hold na některém z největších pražských náměstí, což podpořilo Provolání k lidu českému uveřejněné 3. prosince 1889 v Národních listech.

Ačkoliv se většina českého obyvatelstva hlásila tradičně ke katolické víře, úcta k husitským tradicím v lidech přetrvávala bez většího ideového rozporu. Husitské hnutí nebylo mezi lidmi vnímáno jako protikatolická propaganda,

■ Poznámky

1 Základní literatura k tématu po roce 1995, z které bylo v příspěvku čerpáno: GALANDAUER, Jan. 6. 7. 1915. *Pomník Mistra Jana Husa. Český symbol ze žuly a bronzu*. Praha : PBTisk, 2008. ISBN 978-80-86515-81-6; HOJDA, Zdeněk; POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha : Paseka, 1996. ISBN 80-7185-093-4; KUTHANOVÁ, Kateřina; SVATOŠOVÁ, Hana. *Metamorfózy politiky: Pražské pomníky 19. století*. Praha : Archiv hl. m. Prahy, 2013. ISBN 978-80-86852-52-2; RYMARÉV, Alexander; ŠÁMAL, Petr. *Pomník Jana Husa na Staroměstském náměstí. Za starou Prahu. Věstník Klubu Za starou Prahu*. 2008, roč. 38 [9], č. 1, s. 27–32. ISSN 1213-4228. Dostupné on-line na WWW: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/ruzne/huspomnik.htm> [cit. 30. dubna 2015]; PATIOVÁ, Zuzana. *Okolnosti vzniku Husova pomníku v Praze*. Brno, 2008. 73 s. Diplomová práce (Bc.). Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Seminář dějin umění. 03-06-2008. Dostupné on-line na WWW: http://is.muni.cz/th/110075/ff_b/ [cit. 30. dubna 2015]. Dále jsem vycházela z materiálů ze složky k průzkumům pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, dosud nearchivované. Jako kurátorka veřejné plastiky Galerie hlavního města Prahy jsem byla přítomna celému procesu a řadu poznatků kolem probíhajícího restaurování pomníku jsem od restaurátorů získala během kontrolních dnů ústně.

2 Podrobné vyličení dramatického průběhu sporu zpracoval Jan Galandauer, který rozboru vystoupení poslance Josefa Šila a příspěvků dalších řečníků věnoval úvodní kapitolu v monografické studii z edice Dny, které tvořily dějiny. GALANDAUER, J., cit. v pozn. 1.

3 Tamtéž. S. 25.

4 Národní listy, 29. 11. 1889, rubrika Hlasy českého lidu.

5 GALANDAUER, J., cit. v pozn. 1.

Obr. 1. Titulní strana Národních listů ze dne 3. 12. 1889 s provoláním k českému národu. (Reprofoto: Marie Foltýnová, 2015)

Kam s ním?

Postavit pomník Mistru Janu Husovi bylo rozhodnuto, finanční prostředky se úspěšně scházely a vyvstala zásadní otázka, kde by tento pomník měl stát. Rada hlavního města Prahy byla Spolkem oslovena, aby pro pomník vybrala a věnovala vhodný pozemek. Text žádosti formuloval profesor Tomáš Garrigue Masaryk tak, aby se nedotkl ani starořechů, mladořechů a katolíků, ani zástupců šlechty. Potřebu pomníku zdůvodnil především velikostí duchovní a morální síly osobnosti Husovy, která překračuje regionální i náboženské hranice a je zosobněním českého národního hrdinství. V této fázi se Spolek pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa ucházel o umístění budoucího pomníku na tzv. Malém Staroměstském náměstí.

Malé Staroměstské náměstí bylo pro pomník vybráno a dokonce i schváleno městskou radou poměrem hlasů 37 : 10. Na tomto náměstí by však pomník nemohl být dostatečně monumentální. Kromě toho se zde plánovala regulace a rozšíření komunikací, v neposlední řadě zde již stála historicky cenná kašna.

Umělecká komise ustanavená během soutěží na podobu pomníku doporučila jako další možnost Václavské náměstí, hlavně z důvodů repre-

■ Poznámky

6 Archiv hlavního města Prahy, fond Spolek pro zbudování Husova pomníku v Praze 1889–1917, inv. č. 1–209. Fond obsahuje knihy zápisů ze schůzí výboru, korespondenci s městskými i státními institucemi, dalšími spolky a umělci, protokoly ze zasedání uměleckých porot od roku 1903, smlouvy s autorem vítězného návrhu a firmami zabezpečujícími postavení pomníku, smlouvy a korespondenci o doplnění podstavce pomníku o ochranný řetěz, nápis a flambony z roku 1926.

7 T. G. Masaryk se zpočátku aktivně zapojil do hnutí za podporu stavby pomníku i do práce Spolku. Odkaz Husovy osobnosti, jeho vliv na národní uvědomění a mravní kulturu národa Masaryka vedly k proslovení mnoha přednášek, které pak zpracoval do článků i samostatného spisu. Základem spisu je Masarykova přednáška, kterou měl v Občanském klubu v Kolíně 6. července 1895 u příležitosti 480. výročí Husova upálení a ve které se snažil vysvětlit úsilí Mistra Jana Husa, české reformace a obrození v se-
pět s moderním úsilím o pozitivní rozvoj lidí. V roce 1915 při odhalení pomníku se z politických důvodů držel již v pozadí a k sousoší se veřejně nevyjadřoval. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*. Praha : Jan Kanzelsberger, 1990 (4. vydání, poprvé vyšlo v roce 1896). ISBN 80-900095-1-4.

Obr. 2. Praha (MČ Praha 1), historický pohled na Staroměstské náměstí s mariánským sloupem. V pozadí před kostelem sv. Mikuláše je tzv. Krennův dům, který byl zbořen v letech 1901–1902. (Foto: Archiv hlavního města Prahy, před 1900)

zentačních a politických. Zde by však pomník musel stát v dolní části náměstí, prostranství v horní části bylo již od roku 1884, kdy proběhla soutěž na budovu Národního muzea, rezervováno pro pomník svatého Václava.⁸ S představou důstojného umístění se podle komise neshodovaly nové úpravy Václavského náměstí do podoby širokého bulváru s čilým dopravním ruchem ani odsunutí umístění pomníku z centra náměstí na dolní okraj.

Dalším návrhem umělecké komise bylo Betlémské náměstí, které komise považovala za ideální místo pro stavbu pomníku. Betlémské náměstí by odpovídalo zejména z historických důvodů. Tomáš Garrigue Masaryk i Vojtěch Náprstek viděli vhodnou souvislost s Betlémskou kaplí, kde byl Hus od roku 1402 správcem a kazatelem. Česká veřejnost si však přála, aby pomník nestál na tak odlehklém místě; navíc by musel být poměrně malý vzhledem k úzkému profilu náměstí. Naopak jako zcela nevhodné návrhy komise označila prostor před Rudolfinem, tehdejší Rudolfovy sady, Františkovo nábřeží u Karlových lázní, nebo dokonce místo na některém z pilířů Karlova mostu.

Dne 28. února 1896 bylo konečně uměleckou komisí navrženo, aby byl pomník postaven na tzv. Velkém Staroměstském náměstí. Zde ale stál barokní mariánský sloup Jana Jiřího Bendla z roku 1650. Umístění pomníku protestantskému reformátorovi vedle katolického díkuvzdání Panně Marii se zpočátku jevílo silně problematické. Poté, co se Spolek zaručil, že v žádném případě nebude usilovat o odstranění mariánského sloupu, naopak bude hledat vhodné umístění Husova monumentu v druhé části náměstí, byla volba navržena městské radě. Dne 16. ledna 1899 bylo těsným poměrem hlasů 44 : 39 rozhodnuto, že místem pro stavbu Husova pomníku se stane Staroměstské náměstí.⁹ V závěrečném odůvodnění radní zdůraznili, že se nejedná o provokaci náboženského přesvědčení, ale o věc národní.

Konkurzy

„Pomník tlumočiti má umělecký netoliko význam Husa samého, ale onoho velikého lidového nadšení XIV. a pozdějších století pro mravní a společenskou nápravu českého národa. K tomu by se odporučovalo zobraziti Husa ve spojení s některými českými předchůdci

2

a následovníky, snad hlavně s Matějem z Janova, Miličem, Jeronýmem, Chelčickým.“¹⁰

Těmito slovy 3. října 1891 uvedl Spolek pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa v Praze první soutěž na podání návrhů na řešení pomníku. Návrhy musely být anonymní a soutěže se mohli zúčastnit pouze umělci české národnosti. Vzhledem k prestižní soutěži a v očekávání soutěžního střetnutí nejlepších českých umělců se výbor snažil zajistit porotu s mezinárodní účastí složenou z vybraných a respektovaných odborníků. Po letech ostrých diskusí a zápasů o Husův pomník bylo záměrem Spolku demonstrovat nejen Husovu velikost a odkaz, ale zbudovat takový pomník, který ukáže hrdost a sebevědomí českého národa ostatním národům v habsburském soustátí, což podle názoru Spolku mohl naplnit jen renomovaný

■ Poznámky

8 KUTHANOVÁ, Kateřina. Sochařský duel o realizace pomníků mezi Josefem Václavem Myslbekem a Bohuslavem Schnirchem. In KUTHANOVÁ, K., SVATOŠOVÁ, H., cit. v pozn. 1. S. 58–73.

9 Kde bude stát Husův pomník?, Národní listy, Archiv hlavního města Prahy, fond Spolku, inv. č. 159, karton 12; *Dějiny Spolku pro vystavení pomníku Mistra Jana Husa v Praze*. Praha : Spolek pro vystavení pomníku Mistra Jana Husa, 1903. Bez ISBN. Proti stavbě monumentu na Staroměstském náměstí se do poslední chvíle stavěli členové Klubu Za starou Prahu, Historického klubu i Umělecké besedy s odůvodněním, že silueta Husova pomníku poškodí celkový ráz náměstí.

10 *Dějiny Spolku...*, cit. v pozn. 9.

3

4

Obr. 3. Praha (MČ Praha 1). Druhou cenu v soutěži na pomník Jana Husa získal návrh „Carmen Victoris“ (Píseň vítězná) od sochaře Jindřicha Říhy a architektů J. Brzáka a A. Stárka – na snímku je fotomontáž do fotografie. V pozadí východní křídlo Staroměstské radnice a Krennův dům. (Foto: Archiv hlavního města Prahy, 1899)

Obr. 4. Praha (MČ Praha 1), akvarelová kresba z roku 1899 s návrhem Husova pomníku v těsné blízkosti mariánského sloupu. Neznámý autor navrhl Husův pomník v novogotickém stylu. (Reprofoto: Archiv hlavního města Prahy, 1899)

Obr. 5. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Výsledná podoba Husovy postavy – stav po restaurování. (Foto: Marie Foltýnová, 2014)

umělec. Mimo soutěž totiž Spolek tajně vyjednával s Josefem Václavem Myslbekem,¹¹ který by toto kritérium splňoval. Myslbek se ale od obou konkurzů na Husův pomník distancoval z osobních důvodů. Kromě vlastního nejednoznačného postoje k Husově osobnosti nechtěl

přijít také o prestižní zakázky od objednavatelů z řad katolické aristokracie. Nakonec se však sešlo pouze devět návrhů, protože konkurz někteří ze známých sochařů kvůli zákulisnímu jednání Spolku bojkotovali a záměrně neobeslali.¹²

Třem představeným modelům byly přisouzeny hlavní ceny a dva návrhy porota ocenila čestným oceněním. První cena byla mezinárodní porotou udělena Vilému Amortovi za návrh s heslem „Z lásky k umění, vlasti a národu“.¹³ Na modelu pro první konkurz pracoval Amort dva měsíce. Na podstavec ve tvaru řeckého kříže umístil sedící postavy Jana Žižky z Trocnova, Prokopa Velikého a Jiřího z Poděbrad. Na předním hranolu stojí postava Mistra Jana Husa v univerzitním taláru, levou ruku má přiloženou k srdci a pravou nataženou před sebe, hlavu mírně sklopenou. Středový sloup za Husovou postavou je zakončen ozdobnou hlavicí a kalichem. Postavení mistra před sloupem je odkazem na mistrovi budoucí mučednickou smrt za pevnou víru ve svá kázání. Vznášející

se okřídlená postava Génia s pochodní v ruce korunuje Husa vavřínovým věncem slávy. Ví-

5

■ Poznámky

11 Václav Brožík dokonce píše Myslbekovi v osobním dopise: „[...] tedy se nejedná o nic jiného, než aby tento konkurs také byl trochu slušný a abys v první řadě konkuroval Ty – rozuměj dobře, ne abys myslel, že chci, bys konkuroval, poněvadž mně bylo řečeno dr. Podlipným, že Tvůj návrh bude placen, tedy neriskuješ ztrátu času. Já sobě tento podnik bez Tvého přispění si představit nemohu [...] Nechci dělat žádný apel na Tvůj vlastenecký cit, poněvadž jsem přesvědčen o jeho ryzosti, jde spíš o spásu podniku, který se neprezentuje každý rok a který může provést jenom Ty!!!“ Citováno z LODR, Alois (ed.). J. V. Myslbek: korespondence. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960 (= Paměti, korespondence, dokumenty; sv. 23). Bez ISBN.

12 Bohuslav Schnirch, Antonín Popp a Bernard Seeling se k zákulisnímu vyjednávání komise s Myslbekem veřejně postavili v memorandu *Slavná redakce!* zaslaném do Národních listů. Uveřejněno dne 12. 7. 1893.

Obr. 6. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Skupina bojovníků ukazujících směrem k Týnskému chrámu. (Foto: Marie Foltýnová, 2014)

Obr. 7. Tepaná měděná schránka s kladivkem do základů pomníku podle návrhu F. Anýže. Fotografie z dobového tisku. (Reprofoto: Marie Foltýnová, 2015)

těžství v konkurzu překvapilo nejen Amorta samotného, ale i odbornou veřejnost, která poukazovala na skutečnost, že vítěz není ani školeným, ani známým českým umělcem. Amortův návrh nakonec nebyl doporučen k realizaci a do budoucna bylo rozhodnuto o vypsání dalšího konkurzu.

Pomník a jeho tvůrce

Když padlo definitivní rozhodnutí o umístění pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstské náměstí, byl vypsán konkurz druhý. Cena pomníku byla zvýšena na 150 000 zlatých. Sešlo se tentokrát celkem 23 návrhů. První cenu a finanční odměnu 4 000 zlatých získal návrh sochaře Ladislava Šalouna a architekta Antonína Pfeifera. V soutěžním návrhu Šaloun pojal Husa jako mučedníka připoutaného řetězy v kacířské čepici, v pozdějších návrzích toto pojetí opustil a zobrazil Husa jako symbol nejvyšších idejí národa.¹⁴

Spolkem pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa v Praze byla po položení základního kamene dne 5. července 1903 ustanovena nová umělecká komise, která měla spolu se sochařem spolupracovat na definitivním modelu.¹⁵ Komise byla složena z významných umělců i teoretiků, mimo jiné v ní zasedali J. Zítek, C. Klouček, J. Mauder, S. Sucharda, V. Hynais a F. Ženíšek. Během let 1903–1911 Ladislav Šaloun několikrát přepracoval původní návrh ve snaze vyhovět požadavkům a připomínkám členů komise, i když v zásadě udržel svou původní uměleckou myšlenku a pojetí zobrazení velké Husovy osobnosti mezi skupinami zástupců českého národa. V letech 1903 a 1904 Šaloun podnikl studijní a inspirační cesty do Německa a Itálie, kde si upřesnil výsledné řešení Husova pomníku hlavně díky zážitkům z monumentální architektury při pobytu v Římě.¹⁶

V roce 1906 Šaloun pracoval na posledních verzích, kde se dobral k výslednému výrazu Husovy figury, který ve svých zápiscích charakterizoval slovy: „Můj Hus není osoba reální, nýbrž obrovský, duchovitý zjev, stoupající z kouře hranice a vedoucí svůj lid za hvězdou nejčistší myšlenky.“¹⁷

Tuto verzi umělecká komise konečně doporučila k provedení, přesto si vyžádala ještě provedení kaširovaného modelu na zkoušku v reálné velikosti a na zamýšleném místě, aby

6

7

mohla posoudit vhodnost umístění i kompoziční rozložení postav.

Během března 1907 byl na Staroměstském náměstí vztčen model v měřítku 1 : 1. Ukázalo se, že obrovské rozměry pomníku podstatně zasahují do rázu náměstí, je v konfrontaci s tvarem náměstí a v blízkosti okolních řad domů příliš objemný do šířky. Umělci bylo doporučeno dát pomníku centrálnější formu, která by více respektovala okolní zástavbu. Šaloun opět přistoupil ke kompozičním změnám, Husovu po-

fa Kříženeckého. Třetí cenu získal návrh Josefa Červeného „Vlasti a Tobě“.

14 ŠÁMAL, Petr. Od podobizny k podobám symbolu. Pomníková tvorba Ladislava Šalouna do první světové války. In KUTHANOVÁ, K., SVATOŠOVÁ, H., cit. v pozn. 1. S. 95–105.

15 ŠALOUN, Ladislav. Dva návrhy na pomník M. Jana Husa v Praze. *Volné směry*. 1903, roč. 7, s. 236–237. Bez ISSN; ŠALOUN, Ladislav. Moje Husovy pomníky. *Dílo*. 1924–25, roč. 18, s. 57. Bez ISSN.

16 Tamtéž.

17 Citát ze zápisků Ladislava Šalouna, uložených v Archivu Národní galerie. Kopie s přípisem datace 1906 je uložena v archivu GHMP, složka 21/7 VP 44. Kromě kopií deníkových záznamů L. Šalouna obsahuje složka i kopie nákrešů půdorysu a řezu základů a kamenné architektury včetně schématu odvodňovacího systému z pláště sousedí do vnitřního prostoru pomníku.

■ Poznámky

13 Druhou cenu obdržel formálně nejvzrálejší návrh „Praha“, který byl společným dílem zkušených sochařů Antonína Procházky, Františka Hergesela ml. a architekta Rudol-

8

9

stavu pozvedl k hornímu plánu a zvýraznil tak její vertikální a dominantní polohu. Duchovní postavu mistra umístil do jedné úrovně přímo mezi obě figurální skupiny, které tak kolem něho vytvářejí pomyslný vír dějin českého národa.¹⁸

V roce 1910 byl komisí schválen definitivní model, jehož výsledný lineární obrys byl pro ověření rozložen hmoty a výškového horizontu budoucího monumentu vztyčen pomocí laťové konstrukce na jaře následujícího roku.

Konečná podoba pomníku ztvárňuje Husa jako majestátní, sebevědomou osobnost, po jejíchž stranách jsou v široké kompozici roz-

prostřeny dvě skupiny figur. Jedna skupina, blíže k Týnskému chrámu, představuje odhodlané a statečné bojovníky s pavézou a cepy a druhá skupina odpočívajícího lidu všeho věku symbolizuje exulanty. Ti jsou umístěni směrem k místu, kde bylo v roce 1621 popraveno 27 českých pánů.

Stavba pomníku do roku 1915

Dne 5. července 1903 byla uspořádána velká lidová slavnost u příležitosti položení základního kamene.¹⁹ Na Staroměstské náměstí dorazil mohutný průvod obyvatel českých zemí,

Obr. 8. Praha (MČ Praha 1), pohled do základů podstavce Husova pomníku při jeho budování v roce 1912. Zřetelně je vidět dvojité založení podzemních chodeb. (Foto: Památník národního písemnictví, 1912)

Obr. 9. Převoz části bronzového odlitku Husova pomníku ze slévárny do Prahy. „Na cestě u Vínohradu“, 7. 4. 1914. (Foto: Archiv hlavního města Prahy, 2014)

který se účastnil celé ceremonie. Na dřevěném pódiu s baldachýnem se odehrávaly slavnostní projevy. Hlavním řečníkem mladočechů byl Eduard Grégr, následovaly projevy starosty města Prahy Vladimíra Srba a dalších významných osobností. Nakonec se slova ujal předseda Spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa Jan Podlipný,²⁰ který základnímu kameni požehnal za zpěvu husitského chorálu „Ktož jsú Boží bojovníci“.

Leštěný kvádr z bílé žuly ze sázavských lomů Kamenný Přívoz dodala kamenická dílna Ludvíka Šaldy. Do základního kamene byla vložena tepaná měděná schránka podle návrhu známého šperkaře a kovolice Františka Anýže. Do schránky byla vložena pergamenová pamětní listina, soubor nedělních vydání českých deníků a kopie Stížného listu českých pánů kostnickému koncilu z 2. září 1415 s komentářem. Anýž navrhl také postříbřené kladívko s ebenovou rukojetí, opatřené datem slavnosti, které bylo po ceremonii poklepání základního kamene předáno do Muzea hlavního města Prahy. Během slavnosti byl základní kámen spuštěn do připravených, prozatím symbolických základů, neboť vlastní výkopové práce ke stavbě cihlového podzemí a kamenného podstavce pomníku započaly až o osm let později.

Dnes se základní kámen nachází na severní straně v hlavním ochozu podzemních chodeb pod žulovou podestou podstavce. Během restaurování pomníku byl základní kámen pouze očištěn od nánosů výkvětů vápence a pone-

■ Poznámky

18 WITTLICH, Petr. Sochařství na přelomu století. In *Dějiny českého výtvarného umění IV/ 1*. Praha : Academia, 1998, s. 95–127. ISBN 80-200-0587-0.

19 K události byl vydán tiskem Pamětní list vydaný Spolkem pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa k slavnosti položení základního kamene k pomníku na Velkém Staroměstském náměstí v Praze dne 4. a 5. července 1903. Praha : Nákladem Spolku, 1903. Bez ISBN. Ke dni položení základního kamene bylo vybráno do spolkové kasy 233 861,83 zlatých, což k postavení důstojného uměleckého díla nestačilo. Spolek proto vyzval k dalším sbírkám na stavbu pomníku.

20 Jan Podlipný byl čtvrtým předsedou spolku. Po smrti Vojtěcha Náprstka v roce 1894 se stal předsedou prof. Tilšer, po něm posléze prof. dr. Gabriel Blažek.

Obr. 10. Praha (MČ Praha 1), pohled na rozestavěný pomník. Na snímku jsou patrné žulové kvádry představující rozbouřenou hladinu; na horní podestě jsou pak připraveny bloky bosované žuly pro horní etáž podstavce. Ve středu jsou vidět podpůrné zdičky z pálených cihel. (Foto: Archiv hlavního města Prahy, 1913)

Obr. 11. Praha (MČ Praha 1), snímek zachycující práci na stavbě pomníku – kamenické korekce žulových bloků a usazení na místo pomocí kladkostrojů. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 1913)

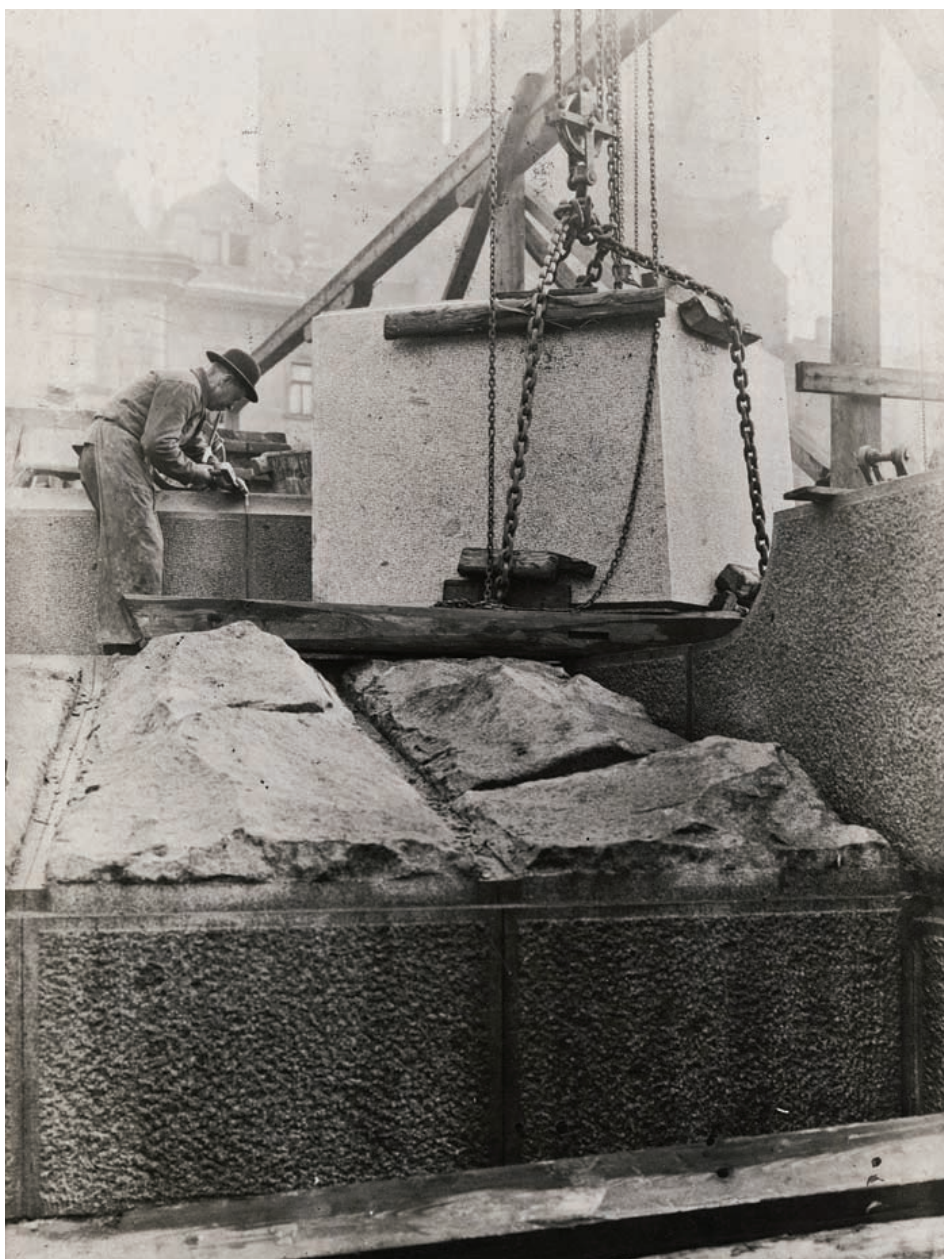
chán na původním místě. Měděná schránka nalezena nebyla, kdy a kam byla přemístěna, se zjistit nepodařilo.

Základová deska pomníku je založena na historickém profilu půdy Staroměstského náměstí. Pod celým územím je souvislý pískový náplav, jehož horní hranice sahá v průměru kolem 310 cm pod úroveň dnešní dlažby. Nad tímto náplavem je místy až 100 cm silná vrstva černé země, dále pak pokračují vrstvy různorodé navážky, které měly území ochránit od pravidelných vltavských záplav.

Architekt Antonín Pfeifer si byl vědom poměrně nestabilního podloží vltavské záplavové oblasti. Navrhl obrovskou hmotu podstavce a soklu pod bronzovým sousoším podepřít systémem dvoupatrové komorové architektury se soustavou odvodňovacích kanálků. Tím zajistil dostatečnou stabilitu celé stavby a dosáhl významného odlehčení konstrukce. Koridory pod pomníkem nejsou, navzdory pověstem, napojeny na jinou síť pražských podzemních chodeb, neskrývají žádný tajný východ ani úkryt.

Betonová základová deska o tloušťce 80 cm spočívá v hloubce 275 cm pod dnešní dlažbou náměstí. Spodní etáž zděných opěrných chodeb je vystavěna na půdorysu nepravidelného oválu a tvoří ji dva prstence. Horní etáž je tvarována podle linie obvodu bronzového pláště, který na ni volně dosedá.

Základy pro Husův pomník se začaly budovat v září roku 1911. Stavební část prováděla firma Matěje Blechy dozorovaná sborem stavitelů a architektů. Pro zdění se používaly nejen klasické cihly z červené pálené hlíny, ale ve spodní etáži byly použity nepálené cihly ze směsi vápna a strusky, která znamenitě odolala vnitřnímu prostředí do současnosti v podstatě beze změn fyzikálních vlastností. Malta byla namíchána ze stejné směsi.²¹ Kombinace vápna a strusky se dnes již nepoužívá, ale

10

11

■ Poznámky

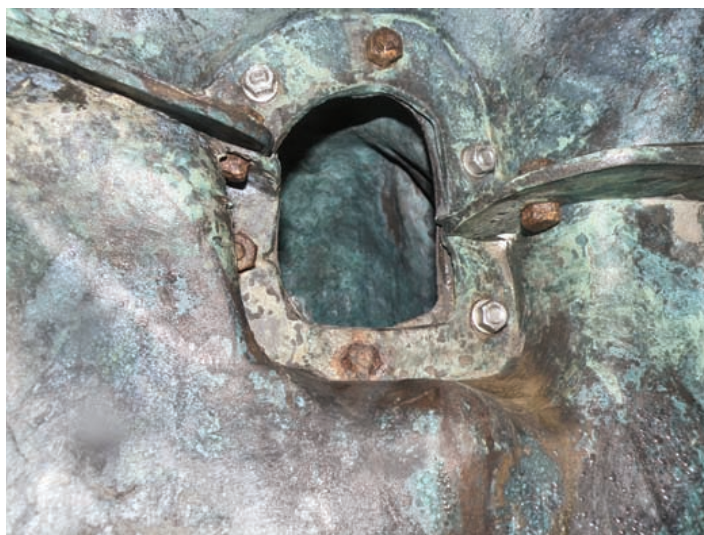
21 Po rozboru cementové a cihlové směsi se restaurátoři snažili namíchat pro drobnější opravy ve zděné části podobnou směs s přidávkou strusky. Podrobnější informace

12

13

14

15

Obr. 12. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Na lomu cibly z vnitřní vyzdívky je vidět zřetelné tmavé zabarvení přídavků strusky do cementového základu. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 2013)

Obr. 13. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Detail povrchových krust a rozevření spoje mezi bronzovými odlitky. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 2013)

Obr. 14. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Detail spojovacího lemu, tzv. montérky, a detaily původních, silně zkorodovaných, a nových spojovacích šroubů z nerezového materiálu. Tento nekorodující materiál by měl vydržet v interiéru Husova pomníku nejméně dvě století bez výrazných změn. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 2013)

Obr. 15. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Silná vrstva ušlechtilé patiny, měděnky, byla přítěžinou opticky zhoršeného vnímání detailů modelace sousoší. Při restaurování byly silné vrstvy měděnky jemně mechanicky ztenčeny a následně konzervovány voskem. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 2013)

zdivu pod pomníkem zaručila dlouhodobou trvanlivost i ve vlhkém prostředí.

Figurální část pomníku Mistra Jana Husa je vyrobena z bronzu, jehož složení je podobné dnešním slitinám. Bronzový plášť je osazen na krajní kvádry kamenné architektury po obvodu sousoší. Rozložení postav a dělení na odlévané díly bylo konstruováno tak, aby bylo sousoší samonosné, nicméně uvnitř sousoší byly nalezeny cihlové podpurné pilíře. Během stavby pomníku byl kladen důraz na dodání materiálů české provenience i na provedení veškerých prací a služeb českými firmami, proto litecké práce podle modelu prováděla málo známá firma Bohdana Tomáše Srpka z Brandýsa nad Labem s mistry slévači Václavem a Karlem Bartákem.

Povrch bronzové plastiky by se dal rozvinout do plochy asi 135 m². Vypočítaná váha bronzového sousoší je 17 tun. Odlité díly mají tloušťku 4–12 mm, průměrně 7 mm.²² Bronzový plášť je montován z přibližně 300 relativně ma-

lých dílů, z nichž některé mají hmotnost kolem 100 kg. Díly jsou spojeny tzv. montýrkami, bronzovým lemováním, které je k sobě sešroubováno z vnitřní strany pláště. Díky správné technologii a zkušenosti slévačů nejsou spoje z vnější strany prakticky patrné. Hrany odlévaných dílů totiž byly na vnější straně v místě spojů jemně zvýšeny a tímto „materiálem navíc“ byly mezery mezi spoji na povrchu celého sousoší cizelérsky utemovány (zaklepány do spáry). Jednotlivě odlité dílky plastiky byly smontovány do devíti větších celků již ve výrobě v Brandýse a poté byly převáženy do Prahy na dřevěných vozech.

Žulové kvádry na obložení podstavce byly přiváženy z dnes již zatopeného lomu Na Dolnici

■ Poznámky

budou uvedeny v následné restaurátorské zprávě Josefa Faltuse po dokončení restaurování.

²² K měření tloušťky bronzového odlitku byl použit ultrazvukový tloušťkoměr DM 3, výrobce Krautkramer Branson.

Obr. 16. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Ukázka povrchové konzervace bronzového pláště voskem. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

16

u Zvírotic v povodí Vltavy.²³ Do Prahy, na nábřeží v Podskalí, byly kamenné bloky přiváženy lodí od roku 1912 do roku 1914. Ve venkovních dílnách kamenické firmy Ferdinanda Palouše, v domě čp. 877 v Holešovicích-Bubnech, se hrubě nalámané bloky žuly tesaly do požadovaných tvarů. Povrchy bloků byly pemrlovány (opracovány ocelovým nástrojem s jehlovými hroty), s hranovými fazetami a s profilací sekou dle šablon. Část šikmých obkladů je provedena v povrchu s přirozeným lomem kamene, tedy s rustikálním povrchem bosovaného kvádrů s lemováním úzkou fazetou. Po převozu bloků na Staroměstské náměstí kameníci dokončovali detaily reliéfu a případné korekce rozměrů podle potřeby stavby.

Spodní část žulového obložení z čelní strany tvoří pět širokých stupňů, k zadní straně vedou tři stupně. Po stranách pomníku jsou místo stupňů sochařsky zpracované bloky představující rozbouřenou vodní hladinu. Nad ní se pak vynořuje jako koráb horní část žulového podstavce nesoucí samotné figurální sousoší. Pod hlavní skupinou s postavou Husa je do žuly vytesaný stylizovaný reliéf bájněho ptáka Fénixe vylétajícího z popela. Symbolizuje nejen znovuzrození národa, ale lze jej interpretovat i jako symbol Husovy smrti a vítězství jeho odkazu. Podstavec zdobí tři nápisy, „Milujte se, pravdy každému přejte“, „Živ buď národe posvěcený v Bohu neumírej“ a první verš chorálu „Ktož jsú Boží bojovníci a Zákona Jeho“. Citát z Kšaftu umírající matky jednoty bratrské, „Věřím, že vláda věcí tvých se k tobě zase navrátí – ó, lide český!“, nemohl být z politických důvodů v době dokončení pomníku použit, i když byl součástí ideového návrhu. Tato Komenského slova byla na pomník doplněna až v roce 1926, stejně jako dvojice bronzových flambonů na slavnostní řecké ohně.

Péče o pomník Mistra Jana Husa a komplexní restaurování v 21. století

Pomník Mistra Jana Husa na exponovaném Staroměstském náměstí byl průběžně udržován a konzervován.²⁴ Restaurátorské a konzervátorské práce spočívaly zejména v očištění, konzervaci a napuštění bronzového povrchu konzervačními vosky, případně došlo k úpravám a sjednocení patiny. Nejstarší restaurátorskou zprávou, která byla do doby průzkumů v letech 2007–2009 uložena v archivu Galerie hlavního města Prahy,²⁵ je zpráva o očištění povrchu bronzů se zachováním měděnk, pone-

chání průstřelů pláště z doby Květnové revoluce a tmelení spár kamenné architektury, retušování písma a poškození kamene na zadním schodišti v roce 1965. V roce 1970 následovalo odstranění dešťových stínů s přirozenou patinou a jejich sjednocení, průstřely pláště z května 1945 byly ponechány, poškozená část schodiště doplněna a spáry vytmeleny, celý pomník byl očištěn a nakonzervován. Za sedm let proběhlo další nakonzervování bronzového sousoší a kamenné architektury. Z dokumentace a popisu byl zřejmý zásah do bronzového pláště vyspravením průstřelů bronzovými trny a nově provedeným vyspravením předního lemu měděným plechem.

Další čištění, konzervace, kontrola odtokových otvorů a doplnění spárování v kameni proběhly v roce 1987 a následně znovu roku 1998.²⁶ Kromě konzervace voskem na bázi mikrokrytalického vosku, připraveného na objednávku firmou Avion Židlochovice, došlo k čištění odtokových otvorů, odstranění nečistot ze sousoší i obou flambonů řeckých ohňů, retuši deformací povrchu (údajně po průstřelech) a omytí podstavce; zpráva předrestaurátorského průzkumu navrhovala kontrolu rostoupujících se montážních spojů a řešení absence měděného lemu v odhadované délce čtyř metrů v přední patě sousoší. Při žádné z předchozích restaurátorských a konzervátorských akcí nebyl obnoven vstup do podzemí pomníku. Vzhledem k předpokládané vysoké vlhkosti uvnitř pomníku byla doporučena kontrola vnitřní konstrukce.

Galerie hlavního města Prahy se na základě těchto zjištění začala zabývat přípravou velké revize stavu pomníku, která by měla posoudit jeho skutečný stav.

Průzkumové práce v letech 2007–2009 zahrnovaly posudky restaurátorů kovu a kamene, analytické laboratorní rozborů, statické posudky a geodetická, ultrazvuková a fotogrammetrická zaměření bronzového sousoší i architektury.²⁷ Dále proběhl průzkum archivních

■ Poznámky

23 Petrografický popis žulového soklu vypracoval pro potřeby podrobného restaurátorského průzkumu RNDr. R. Štrouf v červenci 2007. FILIP, Pavel; KAŠPAR, Antonín. Pomník Mistra Jana Husa, Staroměstské náměstí. Praha 2009. Neopaginováno. Restaurátorský průzkum. Restaurátorský zá-
měr (I. etapa). 21/07 VP 44. Galerie hlavního města Prahy.

24 Galerie hlavního města Prahy byla založena 1. května 1963 rozhodnutím rady Národního výboru hlavního města Prahy. Bylo jí uloženo shromažďovat, odborně ochraňovat, vědecky zpracovávat a vystavovat české umění 19. a 20. století. Zároveň byla pověřena péčí o restaurování a výstavbu pomníků, plastik, pamětních desek a ká-
šen na veřejných pražských prostranstvích.

25 Historické restaurátorské zprávy byly zapůjčeny k vypracování průzkumů v roce 2007, do archivu GHMP se však nevrátily. Pro účely příspěvku jsem využila popis a výčet restaurátorských zásahů ze dne 15. 6. 1965, 21. 12. 1970, 16. 10. 1977, 3. 12. 1979 a 26. 11. 1998 uvedených v restaurátorském průzkumu. FILIP, P.; KAŠPAR, A., cit. v pozn. 23.

26 KNOTKOVÁ, Dagmar; KREISLOVÁ, Kateřina. Předrestaurátorský průzkum. Praha, 15. 9. 1998. SVÚOM Praha, a. s. Složka 21/07 VP 44, archiv restaurátorských zpráv Galerie hlavního města Prahy. Restaurování v roce 1987 bylo prováděno ak. soch. Lubomírem Klusem, následně ve spolupráci se Štěpánem Klusem.

27 Průzkumy prováděli ak. sochař Pavel Filip a ak. sochař Antonín Kašpar. Průzkum kamene prováděl Petr Verich. Posouzení korozního stavu sousoší zpracovalo SVÚOMO

17

18

podkladů – pozůstalosti sochaře Františka Šalouna, fotoarchivu, spisového a plánového archivu AHMP.

Při průzkumech před zamýšleným restaurováním pomníku Mistra Jana Husa byla do vnitřku bronzového pláště pomníku spuštěna speciálně upravená kamera firmy Olympus, která nasnímalá aktuální stav nepřístupných prostor. Potvrdila se předpokládaná koroze železných spojovacích šroubů a poškození spojů jednotlivých dílů odlitků i stav podzemních prostor, který odpovídal stáří pomníku, včetně zadržování srážkové vody v jeho podzemí. Podle archivních záznamů byl nalezen díl, kterým po dokončení posledních prací vylezli z útrob sousoší poslední dělníci v roce 1915.²⁸ Tento čtvercový díl v zadní části hornaté krajiny mezi pavézou a ležícími postavami exulantů byl neznatelně zapracován do bronzového povrchu a zcela ztracen pod vrstvou měděnky. Během restaurování byl demontován a zajištěn provizorními dvířky. Byl to jediný vchod do útrob bronzového sousoší pro restaurátory, kteří vyměňovali spojovací šrouby, restaurovali poškození odlitků a konzervovali vnitřní povrch celého bronzového pláště. Po dokončení restaurování v červnu 2015 byl původní díl opět vsazen zpět a zaretušován tak, že není pro kolemjdoucího diváka patrný.

Na počátku roku 2013 byl výběrovým řízením vybrán realizační restaurátorský tým pod vedením ak. sochaře Andreje Šumbery, který fakticky zahájil restaurátorské práce v květnu 2013. Restaurování kamene prováděl ak. sochař Josef Faltus.²⁹

Po sto letech od vzniku plastiky byl zjevný vysoký stupeň degradace železných spojovacích šroubů v útrokách sousoší, způsobené především stékáním kondenzátu po vnitřním povrchu plastiky. Část šroubů silně napadených korozi měla odpadlou hlavu, a neplnila tak svou funkci. Zlomek měděných montážních šroubů s vratovou hlavou nepodlehli koro-

zi, tyto šrouby byly pouze očištěny a ponechány na místě. Kolem montýrkových lemů jsou nanášeny vrstvy našedlé hmoty, patrně zbytky konzervační vazelíny s přídavkem sádry, které měly spojům poskytnout ochranu proti stékající kondenzační vodě. Po sto letech vytvrdly do krusty sádrového povlaku, který ale bronz neškodí.

Při důkladné prohlídce vnějšího povrchu, která se uskutečnila až po první fázi očištění povrchu tlakovou vodou, bylo zjištěno, že došlo sice k rozevření spojů mezi díly plastiky v místech cizelování, ale naštěstí ne k úplnému uvolnění dílů a narušení statiky sousoší. Během prvních etap restaurování nové nerezové šrouby nahradily až 8 000 původních železných šroubů spojujících všechny díly bronzové plastiky. Místo původního průměru 13 mm byl nyní zvolen rozměr 12 mm, aby šrouby lépe, bez poškození závitu, prošly otvory ve spojovacích lemech. Nové šrouby i matice jsou z nerezové slitiny, jejíž pevnost a korozní trvanlivost se pohybuje v řádu staletí a je dostatečnou zárukou dlouhodobé funkce spojů. Cihlové podpůrné pilíře,³⁰ přestože nejevily známky statických poruch, byly po konzultaci se zástupci památkové péče nahrazeny čtyřmi nerezovými podpůrnými sloupky s nosností dimenzovanou na dvojnásobnou hmotnost, než je bronzový plášť sousoší.

Restaurátoři se také soustředili na chybějící pás u paty sousoší pod hlavní figurální skupinou, kde bronzový plášť nasedá na kamenný podstavec. Podle archivních zpráv zde býval pás měděný, do doby průzkumu se však nezachoval. Zde bylo nutné domodelovat a nechat odlít z bronzu nový lem, který zabrání pronikání nečistot a srážkové vody do vnitřku pomníku.

Odtokové otvory sousoší byly zaneseny nečistotami, srážková voda tedy nemohla z prohlubní modelace odtékat a svým odpařováním urychlovala proces degradace kovového pláště. Měděnka, tzv. ušlechtilá patina, světlezele-

Obr. 17. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Pohled do systému podzemních chodeb s krápníky. Srážková voda se drží v podzemí vinou ucpaných odtokových kanálků. (Foto: Archiv Galerie hlavního města Prahy, 2013)

Obr. 18. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Detail očistěného základního kamene. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

ná vrstva přirozeně zoxidovaných částic kovu, která se postupně rozšířila po celém povrchu, negativně přispívala ke zhoršené čitelnosti detailů i vnímání plasticity sochařského díla. Analýzy složení korozních produktů ze vzorků odebraných během přípravných průzkumů uká-

■ Poznámky

Praha, s. r. o. Statický posudek poskytl Ing. Václav Jandáček. Viz FILIP, P.; KAŠPAR, A., cit. v pozn. 23. Během průzkumu v letech 2007–2009 bylo dle tvrzení ve zprávě údajně zakoupeno 22 archivních fotografií a plánová dokumentace. Originály těchto archivních fotografií a plánové výkresy nebyly dohledány, k dispozici zůstaly pouze v kopiích dokumentačních materiálů výše uvedeného restaurátorského průzkumu.

28 Fotodokumentaci viz Tamtéž. Při otevření tohoto otvoru našli restaurátoři kovový reliéf podobizny Karla Havlíčka Borovského.

29 Podkladem pro další text byly dílčí restaurátorské poznatky A. Šumbery a J. Faltuse předávané zadavateli v rámci plnění veřejné zakázky a průběžného vyhodnocování provedených etap, zápisy z kontrolních dnů, které jsou součástí dokumentace VZ „Restaurování pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí“ a osobní dohled na prováděné restaurování. V době uzávěrky příspěvku se právě dokončovalo restaurování a závěrečná restaurátorská zpráva se teprve zpracovávala.

30 Nebylo prokázáno, zda cihlové podpůrné pilíře byly původní, nebo dodatečně přizděné při některé z oprav pomníku před rokem 1963.

19

20

21

Obr. 19. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Odtokový kanálek horní etáže podzemní chodby. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

Obr. 20. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Detail domodelovaného lemu před retuší. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

Obr. 21. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Detail ocelové podpěry zpevňující bronzový plášť. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

zaly dominantní podíl bronchantitu (bazických síranů mědi) a kupritu (oxidů mědi, tedy ochranných složek přírodní patiny vznikajících v současných městských atmosférách). Na tmavých krustách dominuje antlerit.³¹

Východiskem pro optimální postup konzervace, výtvarné vyznění a zachování známek stáří plastiky byl rozumný kompromis mezi úplným odstraněním měděnky a ponecháním patiny bez jakékoliv úpravy. K částečnému sjednocení patiny došlo pouze vhodným čištěním tmavých krust, zeslabením silnějších vrstev měděnky na exponovaných místech lokálními zásahy a nanesením voskové konzervace. Měděnka po konzervaci pouze dočasně ztmavla a získala temně olivově zelený sametový nádech. Vosková konzervace má předpokládanou životnost přibližně pět let v závislosti na klimatických a atmosférických podmínkách.

Odvodňovací otvory, kanálky a potrubí, které měly zajišťovat v podzemí pomníku plynulé odvádění srážkové, prosakující i kondenzované vo-

dy, byly vyvedeny mimo architekturu pomníku. Za sto let se však tyto odvodňovací kanálky zanesly naplaveninami, usazeninami solí i jinými nečistotami. V některých chodbách následkem průsaku zdí podzemní architektury stála trvale voda až do výšky několika centimetrů. Bylo třeba všechny odtokové otvory nalézt, posoudit jejich poškození a opět je zprůchodnit. V archivních záznamech nebyly nalezeny zákresy vyvedení kanálků mimo obvod kamenného soklu po přestavbách bezprostředního okolí pomníku na požární nádrž během 2. světové války či květinový záhon v 60. letech 20. století. V těchto místech bylo nutné provést řadu sond, přesto nebyly některé vývody nalezeny. Během restaurování se pro vyvádění vody mimo architekturu pomníku upravily travivody se šterkovou závážkou pod úroveň zeminy květinových záhonů.

Před restaurováním se odborníci snažili provést veškeré měřičské a statické výpočty, kterými by bylo možné zjistit, zda kamenný podstavec neprochází nějakými deformacemi vlivem vnějšího i vnitřního prostředí. Ani na povrchu, ani posléze ve vnitřních prostorách podstavce nebyly nalezeny známky poškození například sesednutím nestabilního podloží. Přesto došlo k rozestoupení některých bloků a bylo nutné opravit většinu spár mezi žulovými kvádry, které byly mnohde zamechované, zanesené naplaveninami a krustami nečistot. Restaurování spár nakonec spočívalo hlavně v důkladném vyčištění prostor mezi bloky a pečlivém novém vyspárování. Vzhledem k mikropohybům bloků, způsobeným přirozeným rozpínáním a smršťováním kamene při intenzivních výkyvech teplot, se uvažovalo

i o použití plastických polymerů, od čehož restaurováři nakonec po ne příliš přesvědčivých zkouškách upustili. Nové spáry jsou provedeny z minerálních cementových směsí s přídavkem mramorové a šterkové drti, pro důkladné protěčení spárovací hmoty do hloubky mezi bloky žuly byla přimíchána ztekucovací aditiva. Nakonec byly všechny spáry ošetřeny povrchovým hydrofobním gelem. Tento postup umožňuje blokům žuly přirozený pohyb a zaručuje trvanlivost a odolnost spár na poměrně dlouhou dobu. Do budoucna se počítá s pravidelnou údržbou a kontrolou vznikajících mikrotrhlin.

Povrchy žuly byly nerovnoměrně opotřebované a zanesené černou krustou povrchových nečistot. Krusty byly různě silné s různou intenzitou černého zabarvení, v závislosti na expozici na určité světové straně či v dešťovém stínu. Místy byl patrný větší výskyt povrchových vápenných usazenin i rezidua dřívějších vandalických útoků na podstavec pomníku. Stopy nápisů sprejem byly i po odstranění nápisů patrné, protože se barva vpila hluboko do póry kamene.

Při bližším pohledu si můžeme všimnout několika odražených rohů a stop po zásazích střelami z válečných let, jinak ale kámen nebyl nikde natolik poškozený, aby se musely žulové bloky vyjmout a vyměnit. Plášť pomníku ani

■ Poznámky

31 Korozní posudek ze dne 28. 6. 2007, který zpracovala za SVÚOM Ing. K. Kreislová a Ing. Petra Lesniaková, je součástí restaurátorské průzkumové zprávy: FILIP, P.; KAŠPAR, A., cit. v pozn. 23.

22

Obr. 22. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Okénko pro vstup do interiéru pláště. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

Obr. 23. Praha (MČ Praha 1), pomník Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, Ladislav Šaloun, 1915. Ukázka nového spárování. (Foto: Marie Foltýnová, 2015)

bloky podest či stupňovitých schodů, ani desky žulového obložení nebylo během restaurování nutné rozebírat. Na horním okraji podstavce na jižní straně se kamenné bloky rozestupovaly více, přesto bylo rozhodnuto, že ani zde se obklad nebude snímat a přesazovat. Rozestupování kvádrů pod plastikou bylo způsobeno zatékáním do poškozeného spárování. Toto poškození bylo umocněné množstvím napadané nečistoty, hlavně prachu, dále odpadající rzi, vodního kamene i měděnky. To vše udržovalo dlouhodobě vodu mezi poškozenými spárami, a tak při promrznutí docházelo k tlaku ve spárách s následkem posunu několika obrovských kvádrů – naštěstí v řádu milimetrů. Problém vyřešilo především pečlivé vyčištění vnitřní plochy spár mezi obložním a kvalitní dlouhodobě trvanlivé spárování mezi bloky kamene.

Celkové výtvarné řešení pomníku a jeho umístění do historického náměstí vyžadovalo citlivý přístup při čištění kamenných ploch povrchu, které bylo třeba udržet v kontextu s historickou zástavbou. Běžně používaná technologie čištění povrchu otryskáváním abrazivy bez možnosti přesné lokalizace ošetřovaného místa vede buď k úplnému odstranění patiny, nebo k značně nerovnoměrným výsledkům stupně očištění. Restaurátoři v souladu s odborným památkovým dozorem došli k názoru, že v případě Husova pomníku by bylo úplné odstranění povrchového znečištění žuly vyložene nežádoucí. Potřebnou míru zachování patiny povrchu umožňoval pouze speciální postup

23

čištění, který byl časově náročný vzhledem k nutnosti používat pouze citlivé a přesné technologické nástroje s jemnou tryskou a s možností nastavení vyvíjeného tlaku i celé škály jemnosti a druhu používaného abraziva. Povrch žulového podstavce byl na závěr ošetřen nátěrem proti vandalským útokům a graffiti.

V podzemních chodbách čekalo restaurátory překvapení v podobě hustého závoje krápníkových útvarů. Srážková voda, která prosakuje cihlovými stropy, je obohacena výluhy z vápenného zdiva. Postupným odkapáváním vody a následným srážením se v první fázi vytváří dlouhý tenký krápník, tzv. brčko, které postupně mohutní do útvaru zvaného stalaktit. Voda odkapávající na podlahu jeskyně obsahuje stále množství rozpuštěných minerálních složek, které se začnou srážet i na podlaze, a tak pod stalaktitem začíná zpravidla vznikat další, sekundární útvar, stalagmit. Po konzultaci se zástupci památkové péče krápníkové útvary, které podzemní části pomníku nijak neškodí, naopak jsou dokladem stáří stavby a zajímavým přírodním útvarem, nebyly odstraňovány, naopak byla vyvinuta maximální snaha o jejich zachování v co největší možné míře.

Během přípravných průzkumů před zahájením restaurování se také diskutovalo o případném obnovení plynového připojení k flambonům na slavnostní řecké ohně. Původní plynové rozvody nebyly nalezeny, pravděpodobně vzaly zaskvě při rekonstrukci okolí pomníku nejdříve pro květinové záhony. Nedochovaly se žádné plány a nákresy, nepodařilo se dokonce ani v úzké spolupráci s Plynárenským muzeem³² objevit žádnou dobovou fotodokumentaci s hořícími řeckými ohni. Staroměstské náměstí je velmi citlivá lokalita, každá větší stavební činnost s sebou přináší velká omezení nejen turistického ruchu, ale je velmi složité vyhovět všem technickým a bezpečnostním podmínkám zainteresovaných správců sítí i komunikací. Napojení na plynové kolektory

ze středu náměstí by bylo velkou stavební akcí přesahující možnosti Galerie hlavního města Prahy. Ani z hlediska památkové péče nebylo obnovení slavnostních ohňů podporováno. Provozování ohňů na veřejném prostranství, včetně následné péče o rozvodnou síť plynofikovaných flambonů, není v současných legislativních podmínkách slučitelné s řádnou péčí o Husův pomník, chráněný podle zákona od roku 1995 statutem národní kulturní památky, a jeho ochranou.

Staroměstský pražský pomník svým stoletým jubileem samozřejmě nemůže zastínit významné výročí, které si připomínáme především v souvislosti s osobností Mistra Jana Husa. Velikost i dosah Husova díla a odkazu je nyní ve středu zájmu historiků a teologů, je součástí našeho kulturního dědictví, které se budeme snažit předat dalším generacím. Dokončeným restaurováním Husova největšího pomníku v roce 2015 přispěla Galerie hlavního města Prahy k důstojné prezentaci uměleckého díla, které v první řadě mělo vyzdvihnout Husův význam pro celou českou společnost i jeho vliv na sebevědomí a utváření dějin malého středoevropského národa. Sousolí mistra obklopeného exulanty a bojovníky je bezpochyby vynikajícím příkladem českého sochařství počátku 20. století a důkazem Šalounova sochařského umění.

■ Poznámky

32 Na tomto místě musím velice poděkovat za vstřícnou a trpělivou spolupráci Ing. Janu Žákovcovi, řediteli Plynárenského muzea.